

SINCLAIR LEWIS

LUDWIG LEWISOHN

Zavedam se težave, kritično oceniti dela Sinclaira Lewisa. Kritike, ki so jih v raznih časih obdelovali, so vodila, bodisi zavedno ali ne, v precejšnji meri osebna čuvstva, ki jih je povzročilo ameriško kulturno življenje. Njegova prva dela so sprejeli z brezprimernim odobravanjem, kajti vsi so bili veseli, ko so videli v njih na sijajen, zafrkljivo satiričen način prikazano, brez primesi globljih in resnejših potez to, kar je dražilo, ranilo in jih tudi vznemirjalo. Občinstvo je šlo za kritiki; velika manjšina je bila takoj pripravljena, smejati se s Sinclairom Lewisom vred spričo sirovih napak, praznega bahaštva in neumne kričavosti ameriškega življenja. Zategadelj je postal Lewis že rano nenavadno slaven. Nemara ni po „Stric Tomovi koči“ noben roman segel preko tako obsežnega polja narodnega življenja. Naslova obeh knjig, „Main Streeta“ in „Babbitta“, sta bila nemudoma sprejeta v ameriško govorico. Omalovaževati ta uspeh ali ga zamolčavati, kakor delajo danes v obilni meri zlasti emfatično ali profesionalno izobraženi ljudje, je posledica ali zlobe ali pa omejenosti. Najsi sta si knjigi *sub specie aeternitatis* taki ali taki. Toda le poskušajte ta ali oni koristni nemški idiom prevesti, samo poskušajte si ga *odmisliti* iz zgodovine ameriške civilizacije. To je očitvidno nemogoče. Omalovaževati brez nadaljnega Lewisa, kakor je zdaj v Ameriki moda, je torej docela nekritično.

Izza „Babbitta“ je napisal „Arrowsmitha“, ki je v marsikaterem oziru boljša, bogatejša in globlja knjiga kakor njena predhodnica. Potem je izšlo delo „Elmer Gantry“ in postalo je jasno, ne glede na robatejšo tehniko, da je pričel Lewis rabiti za drugi aspekt ameriškega življenja formulo, ki jo je izvajal iz lastne skušnje. Na nesrečo je za knjigo „Elmer Gantry“ izdal silno zabavno, toda očitvidno ponavljajoče se delo „The Man Who Knew Coolidge“ in nekritično zvarilo „Mantrap“, kakor da bi moral kotel Sinclaira Lewisa kar naprej vreti, ne glede na kakršnokoli žrtev njegove intelektualne in artistske integritete, pa šibko in nekako suhoparno delo „Dodsworth“, ki je, ustreza joč predmetu, ki si ga je zadal, odkritosrčno ter niti plitko niti neelegantno. In nato je kot prvi izmed ameriških pisateljev prejel Nobelovo nagrado. Nekaj godrnjanju enakega se je oglasilo iz Amerike. Situacija je bila taka, da je bilo kaj lahko zmešati sodbo. Lewis sam, po javnih izjavah v časopisju, ne po govoricah slave, ki ga je bila doletela, ni užival ravnodušno ali udobno. Tega ne bi omenjal, ako ne bi bilo, kar upam do-

kazati, v odločni zvezi tako s psihologijo umetnika v Ameriki kakor tudi z literarnimi stiki med Ameriko in Evropo v oni dobi.

Zares, zelo daleč smo od onih dni, ko je vprašal Sidney Smith: „Kdo pa čita ameriško knjigo?“ Za današnji kontinent, če ne za Anglijo, bi se moral glasiti odgovor: vsakdo. Prevodi del vseh pomembnejših sodobnih ameriških pisateljev krožijo v velikem številu v Nemčiji, Franciji, na Nizozemskem in v Skandinavskih deželah. Španski in celo italijanski založniki pričenjajo hoditi po tem zgledu. Toda te knjige Evropci poredkoma čitajo in še bolj poredkoma kritizirajo kot dela umetnosti, nalikujoče evropskim stvaritvam kreativne imaginacije. Bolj pogosto jih smatrajo za dokaze, s katerimi ima evropsko mišljenje navado utrjevati svoj prazen čut superiornosti, hraneč se udobno z ameriškim kritiziranjem Amerike, ali ki jim služi za svarilo Evropi proti tej amerikizaciji, standardizaciji in mehanizaciji življenja, kar vse pripisuje izobraženi Evropec, bodisi po pravici ali po krivici, zgledu in vplivu Združenih držav. Čim bolj nepolemično je potemtakem kako ameriško delo, tem manj uspeha mu je — razen v nekih manjših krogih — pričakovati. Kajti Evropa smatra, bodisi zavedno ali nezavedno, Ameriko v celoti za mlado barbarko. Pričakovati od take neke zrele in nepristranske umetnosti, bi bila očitna glupost. Sodobnega ameriškega pisatelja cenijo torej v Evropi, morda je tudi kaka izjema, po razmerju njegove ekscentričnosti, ali bolje, po razmerju njegove protiameriške žile. V njegovih delih ne iščejo literarnih vrednot, temveč one posebne kvalitete, ki jo smatrajo za specifično ameriško in ki prispeva predsodkom in potemtakem utehi evropskega mišljenja. Četudi se to ali ono ameriško delo uveljavi s svojo čisto literarno močjo, menijo čitatelji in izdajatelji revij le, da je pripisovati to kakemu v knjigi izraženemu kriticizmu o Ameriki in potemtakem knjigi koristnemu podkrepljevanju evropskega samočislanja. S tega vidika je jasno, da je „Babbitt“ idealno ameriška knjiga. In z veliko gotovostjo bi mogli trditi, da je bil vprav „Babbitt“ ona knjiga, ki jo je švedska akademija ovenčala in nagradila. Kako bi pa mogli člani te akademije vedeti, da je Amerika tako naveličana kritičnega realizma, da je potemtakem padla v skušnjava, naveličati se tudi Sinclaira Lewisa, in to popolnoma po krivici, in da je duhovno življenje Amerike prešlo v drugo fazo — v fazo, ki jo označuje žeja po vrednotah, lepoti in idealizmu, to pa le s pogojem, da je nov in krepak, ter po delih, ki ne bi obravnavala minljivih oznak določene civilizacije v neki določeni dobi, temveč vekovečno življenje človeštva? Zategadelj so občutili v Ameriki podelitev Nobelove nagrade avtorju „Babbitta“ za nekakšen anahronizem.

Ta dejstva in upoštevanja nas dovedejo do skrajno resne in nenavadne tragedije ustvarjajočega umetnika v Ameriki — do njegove skorajšnje, če ne na srečo povsem splošne nesposobnosti, da bi se razvil, da bi zadel v sebi na nove skale, iz katerih bi mogli priteči živi studenci, do nekake njegove jasne petrifikacije na določeni stopnji. Dreiser se ni razvil preko dela „Sister Carrie“, Master ne preko „Spoon Rivera“, Hergersheimer ne preko „Linda Condon“, Lewis ne preko „Arrow-smitha“. Na pragu svoje srednje dobe so vsi ti nenavadno daroviti pisatelji, daroviti in krepki z vidika katerekoli sodobne literature, omrtveli. Liriki imajo po vsem videzu več sreče. Romanopisci se pa na žalost tako tesno držijo svojega prejšnjega dela, da je videti, kakor da je v njih nekaj kopitarskega. Doba hiti mimo njih in jih pušča tam, kjer so bili. Tako postanejo anahronistični, preden se postarajo; potemtakem njihova dela, čeprav so izborna, niso stopnje njihovega razvoja, temveč so njih stalno in končno merilo in imajo za posledico, da jih podcenjujejo že, ko so njih stvaritelji še v cvetu in moči let. A mlajša generacija s spremenjenim okusom in idealom jih v svojem odporu do njih še bolj ovira in jim zmanjšuje pomen. Ne smete me krivo razumeti, da se nemara strinjam z onimi sterilnimi mladini raznih let, ki posedajo po pariških in florentinskih kavarnah in se medtem, ko sami nič ne ustvarjajo, širokoustijo, da v Ameriki ne more procvitati umetnost. Res je narobe. Ameriški umetnik je v marsikaterem oziru najsrečnejši na svetu. Saj ga podpira čitajoča publika s precejšnjo obilico in prožnostjo kulture, ki mu pomaga, da lahko prenaša nespametno grdenje vsesplošne kritike. On ima najboljšo priložnost, da preživlja z zaslužkom od svojega zdravega in brezkompromisnega dela sebe in svojo družino — kar je pač največja korist, ki jo bo komaj največji idiot poskušal prezirati. Njegovi viri inspiracije so univerzalni. Kljub temu se pa nekako v svoji srednji dobi ustavi; zvršil je; samega sebe posnema. Kaj bi bil André Gide, da je neprestano ponavljal svoje delo „Symphonie Pastorale“ in da ni napredoval do nenavadnega poskusa ustvaritve „Les Faux Monnaieurs“ in se ni nato obrnil h krepkemu klasicizmu v delu „L'École des Femmes“, ali Bernard Shaw, da je nadaljeval brez nehanja svoje delo „Widowers Houses“ in ni postal neustrašljiv vizionarec Metuzalema ali pa strasten zgodovinar Device Orleanske, ali pa Thomas Mann, če bi bil dalje pisal svoje realistične romane, bodisi tako dobre, kakor je bil roman „Buddenbrooks“, in nam ne bi bil dal v „Zauberbergu“ „Božanske komedije“ in da ni šel od tega dela naprej, kar je pravkar storil, ko nam je ustvaril nanovo stari orient in pričel iskati prvotnih izvorov naše duhovne kulture? Kaj bi bil tudi Arthur Schnitzler, da je pisal večne

variacije svoje „Liebele“ in da ni ustvaril svojega filozofskega romana „Der Weg ins Freie“ ali pa široke epske drame „Der junge Medardus“? Brez koristi je trditi, da so ti evropski pisatelji darovitejši od svojih ameriških kolegov. Zgled za zgledom bi mogli navesti, da se je marsikak drug evropski umetnik, ki očitno ni bil tako darovit kakor Sinclair Lewis, kljub temu razvijal, stremel naprej, se menjal z menjajočimi se leti, se razlistaval in zorel. Ne kanim se kazati sposobnega, da bi mogel kakorkoli že pojasniti to tragično dejstvo kreativnega življenja v Ameriki. Nedvomno je pa koristno, da omenim in ugotovim ono, kar je marsikdo moral sam čutiti in domnevati. Na vsak način nam bo to pomagalo, da si pojasnimo slučaj Sinclaira Lewisa. V svojem štiridesetem letu je izdal svojega „Arrowsmitha“ — knjigo, ki je v svojih mejah in presojana po svojih lastnih intencijah odlična v visoki meri. S to metodo in v tej smeri ni mogoče nobenega napredovanja. V tem načinu ustvarjanja se Lewis ne bi mogel prekositi, kakor je Thomas Mann prekosil svoje delo „Buddenbrooks“. Velika in značilna razlika je v tem, da se Thomasu Mannu niti sanjalo ni, da bo to poskušal; vedel je, voden od globokega umetniškega nagona, vedel je natanko, da rabim to krepko vsakdanjo frazo, koliko je ura. Njegovo uho je poslušalo od prvega početka godbo večnosti, nesposobno prisluškovati hrupu dneva... In Sinclair Lewis je napisal dela: „Elmer Gantry“ in „The Man Who Knew Coolidge“ in „Mantrap“ in „Dodsworth“. To je obžalovanja vredno zanj in tragično za ameriško literaturo. Ni čuda, da sta knjigi „Babbitt“ in „Arrowsmith“ danes do absurdnosti slabo cenjeni, česar gotovo ne bi bilo, da sta določeni stopnji razvoja velikega stvarjajočega življenja, da sta mojstrovini avtorjevega prvega sloga in slika njegovih zgodnjih let, da sta sijajen, raznolik in ostroumen uvod globljemu, zrelejšemu in univerzalnejšemu delu. Ni čuda, da je njegov resni sloves zatonil; ni čuda, da je marsikdo izmed njegovih najpreudarnejših in najobčutljivejših rojakov občutil nagrajenje Lewisa z Nobelovo nagrado leta 1931. kot anahronizem in napako.

Človek pa, ki ga ne vodi posebna kritična klima, bodisi zgodnjih ali poznih let, lahko mirne duše ohrani ravnovesje in ceni najboljša Lewissova dela zgolj po njihovi vrednosti, ki je velika, v točnem soglasju s svojim vplivom, ki je bil velik in blagodejen. „Ne zahtevajte od ljudi več, nego morejo dati“, pravi neka stara redovnica v neki krasni kitajski črtici Somerseta Maughama in podaja s tem žalostno in odločno načelo vsake praktične kritike, bodisi ljudi ali pa knjig. Ne zahtevajte od Sinclaira Lewisa poznanja lepote ali pa bodisi veličja ali ostre analize strasti ali kakršnegakoli gledanja večnosti ali pa kakega bogatejšega ideala,

nego je intelektualna integriteta znanstvenega mehanika, ki je ustvaril religijo z natančnostjo, kakršne ni nikjer. Ne iščite nič magičnega v zasnovi njegovih del ali sploh kaj takega, kar diši po poeziji bodisi v opazovanju ali čutenju. Toda da je v hiši umetnosti mnogo bivališč, dokazuje dejstvo, da bi kaj takega ne smeli iskati niti pri Molièreu in da bi marsikaj od tega zaman iskali celo pri Dickensu. Teh dvoje imen nisem izbral kar slučajno. Molière in Dickens imata to skupno obeležje, da človeške lastnosti slikata, da delata brez notranjosti, da posplošujeta posameznosti ne toliko z intenzivnostjo, kolikor z raztegovanjem; rajši simbolizirata z inkluzivnostjo, kakor da bi razčlenkovala bistvo. Na ta način nam dajeta Jourdaina in Tartuffea, Micawbera in Pecksniffa. Ta metoda portretiranja je danes izgubila precej svojega slovesa, deloma seveda zaradi primerjanja z žlahtnejšimi in više stoječimi metodami, predvsem pa, žal, zaradi vpliva gojiteljev notranjega samogovora ter drugih, ki nadomeščajo plastično silo s praznim dlakocepstvom. Saj ni le slučajno, da so buržujski *gentilhommei* in Tartuffei in Micawber in Pecksniff postali pregovorske osebe ter da pravimo „Tartuffe“ in „Micawber“ in „pecksniffski“ prav tako, kakor govorimo „babbittstvo“ ali „pravi pravcati Babbitt“. Te inkluzivne in prečloveške groteske so plod slikarjev človeških lastnosti, ki navadno niso kreativni duhovi najgloblje in najbogatejše vrste. Toda vzrok, da proizvajajo v svojem najmočnejšem momentu take krepke in trajne efekte, tiči v tem, ker človeške lastnosti simbolizirajo moralni ustroj, a moralni ustroj izhaja od mešanja družbe z dušo samo. In zategadelj zavzemajo ti dokaj suhoparni slikarji tipov in karikatur, od La Bruyèrea do Sinclaira Lewisa, ki nam morejo nuditi tako malo strasti ali čutne lepote, a prav nič poslednje modrosti, med moralnimi zgodovinarji človeštva visoko mesto.

Oglejmo si Sinclaira Lewisa, kakor si je treba ogledati vsakega pisatelja, od njegove najboljše strani. Pustimo na strani „Main Street“, čeprav je ta knjiga postala malone popularna, to pa iz tega vzroka, ker ni Lewis navzlic marsikaki svoji odličnosti postavil zadostne razdalje med seboj in svetom iluzije, ki ga slika, in se preveč identificira s slabotnim in površnim stremljenjem Carola Kennikotta. In poglejmo delo „Elmer Gantry“, kakor gledamo one sirove, močne Molièreove farse, ki jih cenimo zato, ker vidimo v njih roko, katera je napisala „Tartuffea“ in „Le Misanthropea“. Obrnimo rajši svojo pozornost na „Babbitta“ in „Arrowsmitha“. V luči tega, kar smo povedali, bomo kajpada takoj videli, da ni bil še noben očitek tako nesmiseln, kakor je nesmiselno, Lewisu brezpogojno očitati realizem. Noben tak človek še ni živel, kakršen je George F. Babbitt of Zenith in noben tak, kakršen je

veličastni dr. Almus Pickerbaugh in njegovih osem Healthetteov. Te osebe spadajo tja, kjer sta zakonca Micawber in njuna dvojčka, kjer sta Kenwiga in njuna Morleena, kjer sta Crumelsa in njun otrok Fenomen. Noben bahač ali rotarijanec še ni govoril tako, kakor je slovesno govoril George F. Babbitt pred ministrstvom nepremičnin v mestu Zenith. Pa je vendar govor, ki bi ga vsak bahač ali rotarijanec nemara govoril v necenzuriranih sanjah. To je bistvo rotarijanstva, trikrat prečiščenega z vizijo ironičnega duha. To je rotarijanstvo, ki je ustvarjeno, večno in popolno, v naše razveseljevanje in v smeh zanamcev. Noben zdravniški nadzornik še ni razposlal takega sijajnega povabila, kakršno je naslovil dr. Pickerbaugh na svoje „bratske može in žene“, kakor tudi ni še določil „Three Cigars a Day Week“ ali pa ustvaril „Mačke Can“ ali „Doktorja Dog Weeka“. Vse to kakor tudi Frickove pesmi in vsi sestanki in banketi v knjigi „Babbitt“, zlasti pa zbiranje gojencev Državne univerze, delovanje Cliffa Clawsona v „Arrowsmithu“ ter dveh naprednih zdravnikov dvojne pesti z njunim zavodom Bindledorf Tonsillectomy — vse to je obratna plat površnega realizma; to je plod satirične imaginacije najvišje vrste. Pa je le resnično, od sile resnično, mnogo resničnejše od kakršnekoli realnosti. To je umetnost, in sicer v svojih ozkih mejah in na svojem nivoju za čuda bogata, raznolika in krepka umetnost.

To pa še ni vse. Lewis pripada globlji in tragičnejši dobi nego njegovi slavnejši predniki; ta doba dela zanj in po njem ter mu nudi svoje globlje implikacije. Potemtakem mu je bilo dodeljeno, da nam ni podal zgolj zunanje podobe Zenitha z vsem njegovim hrupom, dirindajem in sijajem, temveč da nam je prikazal globoko pod tem zakopani slabotni molk, duhovno stagnacijo, temo in zmešnjava. Babbitt je simbol in tudi simbol svojega mesta. Življenje mu je minilo brez smotra, snov je potrošil brez oblike, delavnost brez hrepenenja. Z izgubljenim veseljem pravi naposled svojemu sinu: „Nikoli nisem prav za prav storil niti ene stvari, ki sem jo v svojem življenju kanil storiti.“ Mehanična civilizacija in sistem morale, ki se z njo volja ne more dlje identificirati — te sile se zdaj gibljejo naprej na svoj lastni pogon. Vpletene so v gospodarsko strukturo ter grozijo drugače mislečemu človeku z izgonom in gladom. Potemtakem poteka tako življenje v senci strahu, ki ga obdaja. Babbitt je kljub vsej svoji veselosti in bahavosti plah stvor. Boji se svojih trgovskih družabnikov, prijateljev, političnih predstaviteljev, svoje žene. V strahu je za svojo trgovino, ki mu nudi blaginjo brez bogastva, za svojo hišo, ki mu daje red brez tolažbe, za ljubezen svojcev, ki ga sicer varuje osamelosti, ali mu ne ogreva duše. Nikoli ne stori, kar bi želel storiti; nič takega nima, kar bi v resnici želel imeti. Njegovega

prijatelja Paula Rieslinga, ki ni simbol in tip, temveč človeško bitje, uniči ta konflikt. Strah pahne naposled Babbitta z njegovega plahega blodenja k proslavljanju stvari, ki so baš zanj. To je zgodba in parabola, moralna zgodovina in njena interpretacija, danes nič manj primerna in bogata kakor tedaj, ko je bila napisana.

V „Arrowsmithu“ je ta civilizacija naslikana v bolj površni in svobodnejši obliki. Opazka, da je „Babbitt“ zelo strogo pisana knjiga, dvigajoča se s te osnove enega edinega dneva v življenju Babbitta in njegovega mesta k ostri spirali fabule in pomena. Zgradba je malone preveč geometrična in od XXXI. poglavja dalje je vršič spirale tudi skrhan od preobilnega gradiva. Arrowsmith je pa bolj tekoč, manj apologetičen in bolj pripovedljiv. Ima več raznolikosti v prizorih in je bogatejši z osebjem kakor njegov predhodnik. Ima mnogo več ritma in pristnega življenjskega glasu. Je manj izlikan in zgoščen ter kreativnejši od prvega. Razen tega se v tem delu srečuje civilizacija z idealom — zelo plemenito in primerno upodobljenim v dr. Gottliebu, ki je zopet prej tip nego velika osebnost, toda nad vse primeren za svojo funkcijo v okviru romana. Ta ideal, čigar specifična vsebina je morda kaj sporna, je vzvišen in potreben tako gledé oblike kakor namena, ker je ideal nekompromisne intelektualne integritete. Izbor tega ideala, v čigar nasprotje je naslikana ameriška ohlapnost in kričavost, omejenost in konfuznost, je — *mutatis mutandis* — prav oni ideal, ki ga je prikazal Molière v svojem delu „Le Misanthrope“. To je najvišji ideal, do katerega se more ta tip, ki so mu poslednje duhovne vrednote nedostopne, povzpeti. Kot dramatik in romanopisec, ki opisuje človeške lastnosti, želi imeti odkritosrčne, poštene in inteligentne ljudi. O ljubezni in aspiraciji ne ve nič. Dvakrat je dobil Lewis svetlikanje višjega obzorja, tako v umetnosti kakor v idealu: prvič v značaju Paula Rieslinga v „Babbittu“, drugič v osebnosti Leore v „Arrowsmithu“. Toda videti je, da se ni zavedal te bistvene, ne slučajne razlike med tema dvema in vsemi drugimi svojimi značaji. Nemara je reakcija proti njemu le del širšega gibanja ameriške civilizacije, nekakega obupa nad suhoparnostjo življenja, ki je tako velika, da noben, še tako sijajen opis, ne najde več dovolj resnega načina, tako hudega gladu po vrednotah, po katerih naj bi živeli, da je integriteta laboratorijskega znanstvenika videti zgolj kot ideal iz slame in otrobov... Kolikor gre reakcija proti Lewisu iz takih vzrokov, je za svoj dan in za svoje leto upravičena. Kljub temu pa ostane resnica in bo ob svojem času priznana, da je prispeval ameriški literaturi dve deli, dva romana človeških lastnosti, ki ga odločno in za vselej priključujeta mojstrom te vrste.

(Prevedel Griša Koritnik.)